

ЗРОСІЙЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІДФАХОВИХ ПРИЗВИЩ БАНДУРИСТ, БАШТАННИК, БЛЯХАР, БОГОМАЗ, БОНДАР, БОРТНИК, БРОВАР, ВАПНЯР, ВИННИК СУФІКСАЛЬНИМ СПОСОБОМ

Анотація. У статті простежено виникнення деяких українських відфахових прізвищ, а саме: Бандурист, Баштанник, Бляхар, Богомаз, Бондар, Бортник, Бровар, Вапняр, Винник. Детально проаналізовано процес їх зросійщення суфіксальним способом. З метою більш вагомого обґрунтування теорії щодо зросійщення цих прізвищ дібрано з архаїчних лексикографічних джерел низку спільнокоренових слів в українській мові.

Ключові слова: антропоніми, прізвища, лексикографічні джерела, зросійщення, суфікс, формант.

Abstract. The article traces the emergence of some Ukrainian professional surnames, namely: Bandurist, Bashtannyk, Blyakhar, Bogomaz, Bondar, Bortnyk, Brovar, Vapnyar, Vynnyk. The process of their Russification by suffixation is analyzed in detail. In order to more strongly substantiate the theory of the Russification of these surnames, a number of cognate words in the Ukrainian language were selected from archaic lexicographical sources.

Keywords: anthroponyms, surnames, lexicographical sources, Russification, suffix, formant.

Вступ.

Прізвища – окремий клас антропонімів, який, на відміну від сучасних імен українців, має виразно національний характер. Він сформувався двісті років тому, переважно оснований на лексемах того періоду, зберіг їх у своєму складі. З огляду на це у ХХІ столітті прізвища, на відміну від імен, відображають історичні, побутові та інші реалії життя українців минулих століть. Ю. Редько виокремлює чотири основні лексико-семантичні групи прізвищ, які утворені 1) від імен; 2) за місцем проживання або за походженням; 3) за соціальною приналежністю або за постійним заняттям; 4) від якоїсь індивідуальної ознаки (найчастіше фізичної чи психічної властивості) їх першоносія [17, с. 8].

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Для того, щоб виникло прізвище, у мові має бути твірне слово. Його відсутність може свідчити або про те, що це історизм або архаїзм, або про виникнення прізвища в іншій мові. У першому випадку можна, користуючись лексикографічними джерелами, художніми текстами, документами минулих століть, віднайти його. У другому – антропонім часто зазнає фонетичних, словотвірних, орфографічних, акцентуаційних та інших змін. Якщо говорити про прізвища українського походження, то значна частина їх зазнала

русифікації. В. Горпинич так пояснює основні її чинники: «Під впливом соціально-політичних, правових і культурних факторів, що діяли протягом довгого часу на території України, частина національних прізвищевих ознак зникла, а їхня структура спотворювалася, і натомість вкорінювалися інонаціональні риси. Часто це відбувалося внаслідок низького професіоналізму, некомпетентності, низької культури службових працівників. Це призвело до спотворення прізвищ у юридичних документах, а під їхнім впливом і у повсякденному вживанні» [2, с. 4]. Якщо в прізвищі навмисно чи випадково припускалися декількох помилок, як, до прикладу, в таких: *Алейніков(а)*, *Бандарєв(а)*, *Бартніков(а)*, *Горбарьов(а)* [18] тощо, тоносіям прізвища важко встановити його етимологію. Деякі щиро вважають, що при наявності в антропонімі формантів *-єв(а)*, *-єв(а)*, *-ов(а)* вони автоматично стають «велікоросами». Можна навести приклади з художньої літератури, як зросійщували українські прізвища: «Семенові *Товкаченкову* (се бачь *Товкаченко* ставь *Товкаченковимъ*) давь Богъ груди високі, то оце коли старший порівняє москалівъ, самъ и зайде з боку, дивится, та було оце й крикне: «*Товкаченковъ!* Ховай груди... флангового не видно» («Салдатка», Д. Мордовцев, 1861 р.); «Прозивався він *Кавун*; і як назве було копитан *Кавуновим*, то

він і просить, щоб його так не величав, бо я, каже, свого отецького прізвища не цураюсь» («Дівоче серце» П. Куліш, 1861 р.); «Я тобі докажу, що я – Євфросина *Рябкова*, а не якась Оленка Скавичівна» («На кожум'яках», І. Нечуй-Левицький, 1875 р.); «Не *Сірко*, а *Серков!*», «Проня Прокоповна *Серкова*», «Я Свирид Петрович *Галахвастов!*» («За двома зайцями», М. Старицький, 1883 р.); «Вам до вподоби, Мино, *Мазєнін?*» («Мина Мазайло», М. Куліш, 1928 р.). Багато людей навіть не здогадуються, що їхнє прізвище – спотворена форма автентичного українського ймення. Вважаємо, що актуально досліджувати зросійщення українських прізвищ, адже це не тільки лінгвістична розвідка, а й важливий крок до відновлення нашої історичної пам'яті та національної ідентичності. Саме тому важливо студіювати всі групи прізвищ, а особливо цікавими будуть відфахові. Прізвища, утворені від назв професій, слугують «живим архівом», що демонструє розвиток ремесел, промислів та торгівлі в різних регіонах. У сучасному глобалізованому світі зростає інтерес до власного коріння. Розуміння етимології прізвища допомагає людині відчутти зв'язок із поколіннями, усвідомити спадковість родинної майстерності та зберегти культурний код свого народу.

Л. Кравченко стверджує: «Більшість апелятивів на позначення професії чи заняття вийшли зі сфери загального вжитку, тому що зникли народні ремесла, які не витримали конкуренції з промисловістю й занепали. Однак такі архаїчні лексеми збереглися й дійшли до нашого часу в складі власних назв, зокрема в прізвищах» [10, с. 88].

Значну кількість українських прізвищ деформували, дописавши до них суфікси. Ю. Редько з цього приводу зазначає: «Прізвища на *-ин/ -ін*, так як і антропоніми на *-ов, -ев*, часом важко відрізнити від аналогічних російських прізвищ. Тому критеріями для визначення належності прізвища до українських є насамперед національність його носія та лексична база передсуфіксальної частини» [16, с. 81]. Дійсно, в українській мові присвійні прикметники творяться від іменників I відміни за допомогою суфіксів *-ин* (після голосного та апострофа – *-ін*), від іменників II відміни – *-ів* (після голосного та апострофа – *-іє*), тому при встановленні походження мови, у якій виникло прізвище, це може дезорієнтувати. Але в українській

антропоніміці за допомогою присвійних суфіксів утворювалися прізвища переважно від імен, наприклад: *Гриців, Леськів, Стецьків* тощо, а від назви фаху для номінації сина використовували суфікс *-енко*: *Бондаренко* «сынъ бочара» [1, с. 59], *Броваренко* «сынъ пивовара» [1, с. 62], *Винниченко* «сынъ винокура» [1, с. 77], *Коваленко* «сынъ кузнеца» [1, с. 187]; доньки – *-івн-а*: *Бондарівна* «дочъ бочара» [1, с. 59], *Броварівна* «дочъ пивовара» [1, с. 62], *Винниківна* «дочъ винокура» [1, с. 77], *Ковалівна* «дочъ кузнеца» [1, с. 187]; дружини – *-их-а*: *Коваліха* «жена кузнеца» [1, с. 187], *Котляріха* «жена мѣдника» [1, с. 193] або *-к-а*: *Бондарка* «жена бочара» [1, с. 59], *Винничка* «жена винокура» [1, с. 77]; учнів – *-ук, -юк*: *Ковальчукъ* «подмастерье кузнеца» [1, с. 187], *Котлярчукъ* «ученикъ мѣдника» [1, с. 193], *Шевчукъ* «ученикъ, работникъ сапожника» [1, с. 397].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Л. Кравченко в монографії «Українська ономастика» присвятила проблемі перекручування антропонімів цілий розділ «Варіантність прізвищ». Там мовознавиця окреслила проблеми орфографічного та акцентуаційного варіювання. Зазначила, що «Деякі перекручування або фонетичні зміни прізвищ подобалися і самим носіям, бо, на їхню думку, негарні родинні прізвища завдяки цим змінам перетворювалися в нейтральні, втрачаючи повністю мотиваційну основу колишніх прізвищ» [10, с. 59].

А. Поповський у статті «Зросійщення українських прізвищ» проаналізував питання умов й причин спотворення українських прізвищ, зокрема, зазначив: «Задля цього велася ретельна прізвищева деформація спадкових антропонімів українців у плані наближення до російських на фонетичному, акцентуаційному, орфоепічному та граматичному рівнях» [15]. Дослідник підібрав чимало документальних прикладів щодо змушеної русифікації українських прізвищ.

Зараз в інформаційному просторі з'явилася низка дописів, присвячених цій темі, до прикладу, ось така [14], однак у них здебільшого висвітлюють соціальні проблеми або наводять загальновідомі приклади. Оскільки в україністиці відсутні праці з детальним аналізом процесу зросійщення, вважаємо тему пропонованої розвідки **актуальною**.

Об'єкт дослідження – відфатові українські прізвища.

Предмет дослідження – зросійщення українських відфатових прізвищ суфіксальним способом.

Отже, **мета** розвідки – виявити, як відбувався процес впливу російської мови на українські відфатові прізвища. Проаналізувати виникнення таких прізвищ в українській мові, довести, що вони не могли утворитися в російській.

Джерельна база. Наявність прізвищ в українській мові визначали за допомогою сайту «Рідні – генеалогічне товариство. Карти поширення прізвищ України» [18]. Потім виявили назви фахів, від яких утворилися прізвища та спільнокореневі лексеми, в архаїчних словниках. Особливо цінні найдавніші джерела, а саме: «Словник української мови», матеріали до якого зібрав П. Білецький-Носенко в 1830-1840 рр., однак царська цензура заборонила друк видання, тому світ мав змогу з ним ознайомитися більше як через сто років [1]; «Словарь малороссійских словъ, содержащихся в Энеиде, с русским переводом» І. Котляревського, укладений у

1842 р. [9]; «Словарь малороссійских идиомовъ» М. Закревського, який вийшов друком у 1861 р. [5]. Інші словники було укладено на декілька десятиліть пізніше. Дуже важливо, що в передмовах майже всіх видань указано, що праці диференційного характеру, тобто лексикографи не залучали до аналізу слова, які були в обох мовах. Ось як про це говорить М. Закревський: «Въ составъ словаря вошли только тѣ Украинскія (Малороссійскія) слов кои отличны отъ Русскихъ» [5, с. 253]. Це є ще одним підтвердженням думки, що значну кількість українського походження було зросійщено. У розвідці під час цитації збережено оригінальну мову й орфографію джерел, враховуючи значки наголосів; літери, яких вже нема в абетці, а саме: ъ, ѣ. Це зроблено з метою уникнення спотворення інформації зі старовинних джерел, тому що будь-який переклад передає неточно оригінальну інформацію.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прізвище *Бандурист* утворилося від загальної назви *бандурист* «вмілець грати на бандурі» [8, с. 66]. Слово походить із грецької мови *πανδοῦρα* «цитра», яке було запозичене, мабуть, з Лідії [6, с. 133]. В українських

словниках ХІХ-початку ХХ ст. це слово зафіксовано з таким поясненням російською: *бандуристь* «музикантъ, играющій на цытре» [1, с. 50]; *бандуриста* «рапсодъ, народный пѣвецъ, поэтъ, малороссійскій трубадуръ» [5, с. 259]; *бандуриста* «играющій на бандурѣ и поющій подъ нее; трубадуръ, менестрель» [13, с. 5]; *бандуриста, бандурист, бандурник* «бардъ» [20, с. 14]; *бандуриста* «трубадуръ» [23, с. 125]; *бандурник* 1) «мастеръ, дѣлающій бандуры», 2) «бандурист» [3, с. 26]; *бандуриста, бандурист, бандурник* «бард» [7, с. 17], *бандуриста* «игрок на бандуре» [7, с. 139], *бандуриста* «рапсодъ» [7, с. 398], *бандуриста* «трубадур» [7, с. 473]. Також у словниках розтлумачено саме поняття цього музичного інструмента: *бандура* «гитара, цитра съ итальянскими, кишечными струнами» [1, с. 50]; *бандура* «музыкальный инструментъ, родъ гитары съ 9, иногда 20 и болѣе струнами» [5, с. 259]; *бандура* «музыкальный инструментъ въ родѣ торбана; съ металлическими струнами» [13, с. 5]; *бандура* «музыкальный инструментъ въ родѣ гитары» [3, с. 26]. Були в українській мові й інші спільнокореневі слова: *бандурний* «принадлежащій, относящійся къ бандурѣ» [3, с. 26]. Отже, підібрані матеріали дозволяють зробити висновки, що в російській мові не було ні назви цього музичного інструменту, ні лексеми, що позначала б людину, яка на ньому грає, ні інших спільнокореневий слів, тому прізвище *Бандуристов(а), Бондуристов(а)* [18] можна вважати зросійщенням.

Загальна назва *баштанник* «баштановод, вмілець вирощувати баштан» [8, с. 72] перейшла в антропонім *Баштанник*. Це запозичення з турецької мови *bostan* «город» походить від перс. *bōstan* «город, сад; баштан», пов'язаного з *bō* «запах» [6, с. 156]. Це слово вдалося виявити в архаїчних словниках: *баштанник* 1) «хозяинъ бакши», 2) «сторожъ при бакшѣ» [3, с. 35]; *баштанник* «бакчевикъ, бакчевникъ» [20, с. 12]; *баштанник* «бакчевикъ, бакчевникъ» [7, с. 15]; *баштанник* «бакчевикъ» [19, с. 14]. В українській мові є номінація на позначення місця, яким володів або на якому працював представник цього фаху: *баштан* «часть поля или огородъ, засаженные огурцами, арбузами, дынями, тыквами и тому подобным» [1, с. 52]; *баштанъ* «большой огородъ для арбузовъ, огурцовъ, дынь и проч.» [5, с. 261]; *баштан* «бакча» [20, с. 12]; *баштанъ* «бакча» [26, с. 6];

баи́тан «бакша» [3, с. 35]; *баи́тан* «бакча» [7, с. 15]; *баи́тан* «бакча» [4, с. 5]; *баи́тан* «бак[х]ча, бакча» [19, с. 14], а також низка інших спільнокореневих слів: *баи́танний*, *баи́тановий* «принадлежачій, относящійся къ бакшѣ» [3, с. 35]; *баи́тановий* «бакчевой» [7, с. 16], *баитанище*, *баи́танисько* «поле, де був баштан» [7, с. 321]; *баи́танний*, *баи́тановий* «бакчевой» [19, с. 14]. Таким чином, прізвища *Баитанников(а)*, *Баитанніков(а)*, *Баитаников(а)*, *Баитаніков(а)* [18] українського походження, зросійщені додаванням суфікса *-ов* до чоловічих прізвищ і форманта *-ов(а)* до жіночих.

Прізвище *Бляхар* утворилося від назви фаху *бляхар* «фахівець робити посуд з бляхи-заліза, крити дахи залізом-бляхою» [8, с. 90]. Слово *бляха* через польську мову запозичено з німецької; свн. *blēch*, нвн. *Blēch*, споріднене з *blīk* «сітка шолома», псл. *blъskъ*, укр. блиск [5, с. 216]. В українських словниках ХІХ-початку ХХ ст. це слово зафіксовано з таким перекладом російською: *бляхарь* «торговець жестью или листовымъ желѣзомъ» [13, с. 11]; *бляхárь* «жестяникъ» [20, с. 220]; *бляхárь* «жестяныхъ дѣлъ мастеръ» [21, с. 93]; *бляхárь* «жестяникъ» [25, с. 117]; *бляхárь* 1) «жестяникъ, жестяныхъ дѣлъ мастеръ, 2) «кровельщикъ» [3, с. 77]; *бляхárь* «кровельщикъ (залізом)» [7, с. 173]; *бляхárь* «жестяныхъ дѣлъ мастеръ» [6, с. 191]; *бляхárь* «жестяникъ» [4, с. 102]; *бляхárь* «жестяникъ» [19, с. 379]. В українській мові є низка спільнокореневих слів до назви цього фаху: *бляха* «металлическая досечка, бляха», *бляхований* «чеканенный, покрытый жестью» [5, с. 264]; *бляшánка* «жестянка», *бляшáний* «жестяной» (Правоб.) [11, с. 40]; *бляха* «жесть», *бляшánка* «жестянка», *бляшáний* «жестяной», *бляхувáти* «покрывать жестью» [7, с. 109]; *бляха* «жесть», *бляшáний* «жестяной», *бляхувáты* «покрывать, обивать жестью» [25, с. 117]; *бляха* 1) «металлическая пластинка, металл въ листахъ», 2) «жесть», 3) «кровельное желѣзо», 4) «родъ четырехугольной сковороды изъ листового желѣза, противень», 5) «бляха, знакъ (у сотскаго и пр.)», *бляхівка* «жестянка емкостью в один литр», *бляхárня* «жестяной заводъ», *бляхárський* «принадлежачій, свойственный жестянику», *бляхárство* «ремесло жестяника», *бляхувáти* 1) «покрывать жестью», 2) «украшать металлическими пластинками», 3) «у Котляревскаго употреблено въ значеніи: чеканить, выковывать изъ металла» [3, с.

77]; *бля́ха* «жесть», *бляхувáти* «покрывать жестью», *бляхований* «покрытый жестью», *бляшánка* «жестянка», *бляшáний* «жестяной», *бляшáнковий* «жестяночный» [7, с. 109]; *бляхárня* «жестяной заводъ» [7, с. 114]; *бляха* «противень» [7, с. 380]; *бляшánка* «жестянка» [25, с. 117]; *бляшánка* «жестянка», *бляшáний* «жестяной», *бляшáний* «жестяной», *бляшáнковий* «жестяночный» [4, с. 102]; *бляхárня* «жестяной заводъ» [4, с. 108]; *бляшánка* «жестянка», *бляхувáти* «покрывать бляхою», *бляхований*, *побляхований* «покрытый, ушитый бляхою», *бляшáнковий* «жестяночный», *бляшáний* «жестяной» [19, с. 379]. Отже, прізвище *Бляхаров(а)* [18] не могло виникнути в російській мові, оскільки там не було такого твірного слова.

Антропонім *Богомаз* похідний від загальної назви *богомаз* «ікономаляр» [8, с. 92]. Слово утворене основоскладанням *Бог+мазати* (малювати), так українці жартівливо або зневажливо називали іконописців, які неякісно роблять свою роботу. У стародавніх словниках зафіксована ця лексема з відповідним тлумаченням російською: *богомáзь* «плохой живописецъ» [5, с. 264]; *богомáз* (що малює образи і то, що продає їх) «иконникъ» [20, с. 306]; *богомáз* 1) «иконписецъ», 2) «плохой живописецъ, маляръ» [3, с. 79]; *богомáз* «живописецъ, що малює образи, аби-який» [7, с. 109]; *богомáз* «иконникъ» [4, с. 149]. Уважаємо, що прізвища *Богомазов(а)*, *Багамазов(а)* [18] зросійщені, до українського антропоніма дописали суфікс *-ов*, а в жіночому варіанті – формант *-ова*.

Бондар – прізвище, яке утворилося від назви фаху *бондар* «фахівець робити бочки, діжки і т.п.» [8, с. 97]. Слово споріднене із бодня «діжка з кришкою» псл. **bъдьнь* [5, с. 221]. Дані лексикографічних праць минулих століть підтверджують, що це слово було в українській мові, а російською перекладають інакше: *бóндарь* «обручникъ, бочаръ» [5, с. 265]; *бóднарь* «обручникъ, бочаръ» [5, с. 604]; *бондарь* «обручникъ, бочаръ» [9, с. 4]; *бóндарь* «бочаръ; дельводѣля» [1, с. 59]; *бóндарь* «бочаръ» [11, с. 6]; *бóндарь* «бадейщикъ» [20, с. 11]; *бóндарь* «бочаръ» [20, с. 44]; *бóндарь* «кадочникъ» [21, с. 1]; *бóндарь* «бочаръ» [26, с. 15]; *бóднарь* «бочаръ» [3, с. 81]; *бóндарь* «бочаръ» [3, с. 86]; *бóндарь* «бадейщикъ» [7, с. 15]; *бóндарь* «ведерникъ» [7, с. 39]; *бóндарь* (що робить утори) «зауторщикъ» [7, с. 130]; *бóндарь* (що робить діжки) «кадочникъ»

[7, с. 152]; *бóндарь* «бадейщикъ» [4, с. 5], «бочарь» [4, с. 18]; *бóндарь* «кадочникъ» [4, с. 155]; *бóндар* «бадейщик» [19, с. 13]; *бóндар* «бочар» [19, с. 55]; *бóндар* «зауторщик» [19, с. 517]; *бóндар, бóднар* «кадник, кадочник» [19, с. 674]; *бóндар* «купор, купорщик» [19, с. 883]. У деяких перекладних словниках пояснюють назву предмета, який робили люди цього фаху: *бóдня* «кадка съ крышею и съ замком, которая служитъ вмѣсто сундука» [1, с. 58]; *бóдня* «кадка съ замкомъ, въ которой хранятся лучшія вещи» [5, с. 264]; *бóдня* «кадь съ крышкою и замкомъ» [13, с. 12]; *бóдня* «бочка (для храненія имущества, съ крышкою)» [11, с. 6]; *бóдня* «кадка з покрышкою і замкомъ» [21, с. 3]; *бóдня* «кадка или родъ улья съ крышкою и замкомъ» [3, с. 81]; *бóдня* «кадка з покрышкою і замкомъ» [7, с. 152]; *бóдня* «кадка (долбленая, с крышкою и замкомъ)» [19, с. 673-674]. Крім цього, в українській мові є ще низка спільнокореневих слів: *бондárня* «бочарня», *бондárить* «бочарить, бочарничать» [20, с. 44]; *бондárство* «бочарное ремесло», *бондарювáння* «занятие бочарством», *бондарювáти* «заниматься бочарствомъ», *бóндарський* «бочарській», *бондárня* «бочарня, мастерская бочара» [3, с. 86]; *бондárня* «бочарня» [7, с. 30]; *бондárня* «ведерная» [7, с. 39]; *бондárня* «бочарня», *бóндарський* «бочаный», *бóндарство*, *бондарювáння* «бочарничанье» [19, с. 55]. Таким чином, прізвища *Бондарев(а)*, *Бондарєв(а)*, *Бондаренков(а)*, *Бондорєв(а)*, *Бандарєв(а)* [18] можна вважати зросійщеними.

Загальна назва бортник «бжоляр, пчоляр» [8, с. 102] перейшла в антропонім Бортник. Номінація походить від борть «вулик у дуплі», псл. **b*utъ* з вихідним значенням «проріз, щілина», від іє. **bher-* «ударяти, колоти, різати, терти» [6, с. 235-236]. Назву цього фаху і спільнокореневі вдалося знайти в небагатьох джерелах: *бóртник* «пчеловодъ в лісі, що користується дикими бджолами» [22, с. 224]; *борть* «улей въ деревѣ» [11, с. 168], *борть* «улей въ деревині» [23, с. 149], *борть* «улей (в деревині)» [7, с. 484], однак вони є давніми й надійними. Пов'язуємо нечасте фіксування слова з тим, що назва цього фаху мала декілька синонімів: *бджоляр*, *пасічник*; номінація невеликого помешкання для бджіл також мала декілька назв: *вулик*, *колóдка*, *пень*, великий – *стоян*, маленький – *бучóк*, для роїв – *ройовик*, *ройóвня*, лежачий – *лэжень* [23, с. 149]; *вулик*, *вулий*, *колóдка*, *пень*, (великий)

стоян, (маленький) *бучóк*, (для роїв) – *ройовик*, *ройóвня*, (лежачий) *лэжень* [7, с. 484]; *вулик*, *пень*, *колóда* [4, с. 503], що сприяло їхньому розпорошенню. Однак в українській мові це слово було, а в сусідній ні, тому прізвища *Бортников(а)*, *Бортніков(а)* [18] зросійщені.

Прізвище *Бровар* утворилося лексико-семантичним способом від назви *Бровар* «пивовар» [8, с. 107]. Це давнє запозичення через польське посередництво з німецької мови; свн. *brouwer* «пивовар» [6, с. 261]. У архаїчних словниках української мови це слово є, а для росіян його відповідно перекладають: *бровáрникъ* «пивоваръ» [5, с. 267]; *броварь* «пивоваръ» [9, с. 4]; *бровáрникъ* «пивоваръ» [13, с. 13]; *бровáръ* «пивоваръ» [1, с. 61]; *бровáрникъ* «пивовар» [11, с. 102]; *бровáрник* 1) «пивоваръ»; 2) «рабочій на пивоваренномъ заводѣ» [3, с. 100]; *бровáръ, бровáрник* «пивовáръ» [22, с. 36]; *бровáрникъ* «пивоваръ» [7, с. 293]; *бровáръ, бровáрникъ* «пивоваръ» [4, с. 307]; *бровáръ, бровáрник* «пивовар» [19, с. 2006]. У нашій мові утворилися спільнокореневі слова: *бровáръ* «пивоварня» [1, с. 61]; *бровáрня* «пивоварня» [5, с. 267]; *броварь* «пивоварня» [13, с. 13]; *бровáръ* «пивоварня» [11, с. 102]; *бровáрний, бровáрський* «пивоварный», *брóвар, брóварь, бровáрня* «пивоварный заводъ» [7, с. 293]; *бровáрство* «пивоварство», *бровáрний* «пивоварный», *бровáръ, бровáрница, бровáрня* «пивоварня» [3, с. 100]; *бровáръ, бровáрня* «варня» [7, с. 37]; *бровáрство* «пивовареніє», *бровáрський, бровáрний* «пивоварний» [7, с. 293]; *бровáрня* «пивоваренный завод» [4, с. 108]; *бровáрство, бровáрництво* «пивовареніє, пивоварство», *бровáрня, бровáрница* «пивоварня», *бровáрний, бровáрський* «пивоварный», *броварювáти* «пивоварничать» [19, с. 2006] і навіть виникла назва населеного пункту *Бровари* [12, с. 70]. Отже, прізвища *Броварєв(а)*, *Броварьов(а)*, *Броворов(а)* [18] зросійщені, оскільки в їхній мові не було і нема такого слова-основи.

Відназви фаху вапняр лексико-семантичним способом виникло прізвище *Вапняр*. Так називали людину, яка добувала вапняк і випалювала з нього вапно. Слово походить з псл. *варьно*, похідне від *варь* «фарба» [6, с. 329-330]. Українські лексикографи минулих століть зафіксували назву цього фаху з відповідним перекладом російською:

вапня́р «известникъ» [20, с. 294]; *вапня́р* 1) «приготовляющий известь», 2) «возящий известь» [3, с. 125]; *вапня́р* «известникъ» [7, с. 140]. Виникли в українській мові слова на позначення самої породи: *вапняк* (камінь, маючий в собі вапну) «известнякъ» [20, с. 294]; *вапняк* «известняк» [3, с. 125]; *вапняк* (камень) «известняк» [7, с. 140]; *вапняк* «известняк» [25, с. 58]; *вапняк* «известняк» [19, с. 579] і продукту випалювання з неї: *ва́нна* «известь» [1, с. 68]; *ва́нна* «известь» [5, с. 273]; *ва́нно* «известь» [11, с. 49]; *вапна* «извѣсть» [13, с. 122]; *ва́нна* «известка» [20, с. 294]; *ва́нна*, *вапно́* «известь» [3, с. 125]; *вапно́*, *ва́нна* «известка, известь» [7, с. 140]; *вапна* «известь» [25, с. 58]; *ва́нна*, *вапно́* «известь, известка» [19, с. 579]. Вдалося знайти в словниках назви місць, пов'язаних із роботою людей цього фаху: *вапнярка* 1) «мѣсто добыванія извѣсти», 2) «извѣстковый складъ» [13, с. 122]; *вапнярка* «известковая яма, печь» [20, с. 294]; *вапнярка* «печь для выжигания извести» [3, с. 126], *вапѣльня* «печь для выжигания извести», *вапнище* «известковая копь» [3, с. 125]; *вапнярка*, *вапѣльня* «известковая яма, печь» [7, с. 140]. Крім цих, в українській мові виникла низка спільнокорених слів: *ва́пенный*, *ва́пняный* «извѣстный» [1, с. 68]; *повапленный* «окрашенный, оштукатуренный» [5, с. 273]; *вапѣнный*, *вапняный* «известковый» [11, с. 49]; *вапновий*, *вапнявий* «извѣстковый» [13, с. 122]; *вапняний*, *вапнястий*, *вапнистий* «известковый» [20, с. 294]; *вапѣльник* «приготовляющий известь», *вапѣнник* «приготовляющий известь», *ва́пенный* «известковый, из извести», *вапнистий* «известковый, богатый известью», *вапнити* «штукатурить, белить известью», *вапнування* «штукатурка, побелка известью», *вапняний* «известковый, из извести», *вапняковий* «известковый, из извести», *вапнувати* «штукатурить, белить известью» [3, с. 125]; *вапнястий* «известковый, богатый известью», [3, с. 126]; *вапнянець* «известковый шпатель», *вапняний*, *вапнястий*, *вапнистий* «известковый, известный», *вапнити* «известковать» [7, с. 140]; *вапняний*, *вапнистий* «известковый» [25, с. 58]; *вапнець* «калій» [25, с. 65]. Цю основу можна знайти й в українській топонімії: *Вапнярка* – 1) населені пункти у Вінницькій та Одеській обл.; 2) річка, л. Петрівця л. Дунаю. Етимологи стверджують, що ці назви виникли семантичним способом від апелятива

вапнярка [11, с. 89]. Наявність в українській мові значної кількості спільнокорених слів до назви фаху, яку ми аналізуємо, і відсутність їх у сусідній свідчать про те, що прізвище *Вапняров(а)* [18] зросійщене.

Антропонім *Винник* утворився від загальної назви фаху *винник* «знавець робити вино» [8, с. 136]. Укладачі етимологічного словника стверджують, що псл. *vinu* – ранне запозичення з латинської мови; іє, **uoip-* «вино» походить з якоїсь мови стародавніх культур середземноморських островів Малої Азії та Кавказу III–II тисячоліття до н. е. [6, с. 377]. В архаїчних перекладних словниках української мови знаходимо це слово з таким поясненням російською: *винник* «винокуръ» [1, с. 77]; *винникъ* «винокуръ» [5, с. 279]; *винник* «винокуръ» [11, с. 11]; *винник* «винокуръ» [20, с. 80]; *винник* «винокуръ» [3, с. 173]; *винник* «винокуръ» [7, с. 45]; *винник* «винокуръ» [4, с. 30]; *винник* «винокур» [19, с. 108]. В українській мові виникло і слово на позначення місця, де працювали люди цього фаху: *винниця* «винокуренный заводъ; винокурня» [1, с. 77]; *винниця*, «винокурня» [5, с. 279]; *винниця* «винокурня» [11, с. 11]; *винниця* «винокуренный заводъ» [13, с. 126]; *винниця* «винокуренный заводъ; винокурня» [20, с. 80]; *винниця* 1) «винокурня», 2) «виноградникъ» [3, с. 173]; *винниця* «винокуренный заводъ, винокурня» [7, с. 45]; *винниця* «водочный завод» [4, с. 108]; *винниця* «винокурня» [19, с. 108]. Лексикографи минулих століть зафіксували й інші спільнокореневі слова до назви цього фаху: *винничный* «присвоенный къ винокуренному заводу» [1, с. 78]; *винецъ* «алкоголь» [13, с. 126]; *винникувати* «быть винокуромъ», *винницький* «винокуренный» [3, с. 173]; *винниця* «ренсковой погребеъ» [7, с. 406]; *винникувати* «быть винокуроромъ», *винництво* «винокурение» [19, с. 108]. Цю основу українці використали і в топонімії. Зокрема, відомо декілька крупних міст, назви яких утворилися від неї. *Винники* – місто у Львівській області; засн. у 2-й пол. XIII ст. Ойконім постав унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізвище *Винник*, в основі якого апелятив *винник* «винокур» [3, с. 173], «той, хто виготовляв горілку і спирт» [24, с. 441] [12, с. 120]. *Винниця* – місто, обласний центр; уперше згадується з XIV ст. Ойконім виник семантичним способом від апелятива *винниця* «винокурня», «виноградник» [3, с. 173], «підприємство, де

виготовляли горілку і спирт; гуральня» [24, с. 441] [12, с. 128]. Отже, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що спільнокореневі слова цього словотвірного ряду поширені в українській мові, а в російській були відсутні в минулі століття. Цей факт підтверджує припущення, що прізвища *Винников(а)*, *Вінніков(а)*, *Винніков(а)*, *Вінников(а)*, *Вінік(ова)* [18] зросійщені.

Висновки.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що росіяни агресивно впливали на антропонімічну систему українців, а саме на прізвища. У розвідці досить детально проаналізовано українські відфатові прізвища *Бандурист*, *Баитанник*, *Бляхар*, *Богомаз*, *Бондар*, *Бортник*, *Бровар*, *Вапняр*, *Винник*, які були русифіковані за допомогою суфіксального способу. У переважній більшості це суфікс **-ов**: *Бандуристов(а)*, *Бондуристов(а)*, *Баитанников(а)*, *Баитанніков(а)*, *Баитаников(а)*, *Баитаніков(а)*, *Бляхаров(а)*, *Богомазов(а)*, *Багамазов(а)*, *Бондаренков(а)*, *Бортников(а)*, *Бортніков(а)*, *Броварьов(а)*, *Броворов(а)*, *Вапняров(а)*, *Винников(а)*, *Вінніков(а)*, *Вінніков(а)*, *Вінніков(а)*, *Вінік(ова)*; значно рідше **-ев**: *Бондарев(а)*, *Бондорев(а)*, *Броварев(а)*; **-єв**: *Бондарєв(а)*, *Бандарєв(а)*. Ці прізвища не могли виникнути в російській мові, оскільки там не було назви фаху, від якої вони утворилися б.

Перспектива. Перспективним вважаємо декілька напрямів подальшого дослідження. По-перше, досить цікавою є тема походження українських прізвищ загалом, відфатових зокрема, це сприятиме розумінню того, які спеціальності були в минулому. По-друге, дослідження саме зросійщення українських прізвищ. Це дозволить людям з перекрученими прізвищами зрозуміти краще своє походження.

Список умовних скорочень:

до н. е. – до нашої ери, засн. – заснований, іє. – індоєвропейська, л. – лівий, нвн. – новонімецька, свн. – середньовісньонімецька, ст. – століття, обл. – область, перс. – перська, Правоб. – Правобережжя, проч. – прочее, пол.

– половина, – псл. – праслов'янська, укр. – українська.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький-Носенко П. Словник української мови: словник/ підготував до видання В.В. Німчук; відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ: Наук. думка, 1966. 419 с.
2. Горпинич В. О. Прізвища степової України: словник. Дніпропетровськ : ДДУ, 2000. 408 с.
3. Словарь української мови : у 4 т. / упорядкував Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т.1. 1907. 494 с.
4. Дубровський В. Словник московсько-український: словник. Київ: Рідна мова, 1918. 545 с.
5. Закревський М. Словарь малороссійскихъ идиомовъ / Сост. Николай Закревский // Старосветский бандуриста. Кн. 3. Москва: В Унив. тип., 1861. С. 255-615;
6. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / О. Мельничук та ін. Київ, 1982. Т. I. 631 с.
7. Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник: словник. Київ: Обереги, 2006. 528 с.
8. Ірклієвський В. Етимологічний словник українських прізвищ: словник. Мюнхен, 1987. 903 с. URL: <https://archive.org/details/ukrsurnames/page/n1/mode/2up> (дата звернення 17.02.2026).
9. Котляревський І. Словарь малороссійскихъ словъ, содержащихся в Энеиде, с русским переводом // Виргилиева Энеида, на малороссійский языкъ переложенная И. Котляревскимъ. Харьков: Въ университетской типографии, 1842. Словник: 32 с. URL: <https://archive.org/details/slov6/page/n1/mode/2up> (дата звернення 17.02.2026).
10. Кравченко Л. О. Українська ономастика: антропоніміка: навчальний посібник. Київ: Знання, 2014. 240 с.
11. Левченко М. Опытъ русско-украинского словаря: словник. Київ: Въ типографіи Губернскаго Управленія, 1874. 190 с. URL: <https://archive.org/details/levchenko1874/page/n81/mode/2up> (дата звернення 28.02.2026).

12. Лучик В.В. Етимологічний словник топонімів України: словник. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
13. Піскунов Ф. Словниця української (або югової-руської) мови: словник. Одеса, 1873. 152 с. <https://archive.org/details/slovnik1873/slovnik1873/page/3/mode/2up> (дата звернення 28.02.2026).
14. Пономарьова В. Ці 4 ознаки вказують на те, що ваше прізвище зросійщене: перевірте своє у переліку. 24 канал. URL: https://24tv.ua/lifestyle24/zrosiyshheni-ukrayinski-prizvishha-perelik-rodovih-imen_n2804876 (дата звернення 28.02.2026).
15. Поповський А. Зросійщення українських прізвищ // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету, випуск 13, 2015. 187 – 193.
16. Редько Ю.К. Географія основних типів українських прізвищ // Питання ономастики. Київ: Наук. думка, 1965. С. 77-84.
17. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища: монографія. Київ: Наук. думка, 1966. 214, [2] с.
18. Рідні – генеалогічне товариство. Карти поширення прізвищ України | Ridni. URL: <https://ridni.org/karta/> (дата звернення 28.02.2026).
19. Російсько-український академічний словник (А–П): словник / А. Кримський та ін. Київ: 1933. 2550 с. URL: https://24tv.ua/lifestyle24/zrosiyshheni-ukrayinski-prizvishha-perelik-rodovih-imen_n2804876 (дата звернення 28.02.2026).
20. Словник російсько-український: У 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. Львів, 1893 р. Т. I. 318, [9] с.
21. Словник російсько-український: У 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. Львів, 1894 р. Т. II. 285, [5] с.
22. Словник російсько-український: У 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. Львів, 1896 р. Т. III. 286, [6] с.
23. Словник російсько-український: У 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. Льві, 1898 р. Т. IV. 238, [2] с.
24. Словник української мови : в 11 т. / І. Білодід та ін., 1970–1980. Т I. 1970. 800 с.
25. Степаненко Б. Русско-украинский словарь: словник. Київ: Жизнь, 1918. 222 с. URL: <https://archive.org/details/RusskoUkrainskij/page/n197/mode/2up> (дата звернення 28.02.2026).
26. Тимченко Є. Русско-украинский словарь : Випуск I А-Б: словник, Київ, 1898. 18 с. URL: <https://archive.org/details/slov9/slov9/page/18/mode/2up> (дата звернення 02.03.2026).